

ורבינו משה כתב

משבת שבתון

שבת מאכילה שבתון משאר ענוין

וזהו כרבה ורב יוסף.

תניא אין ענוש כרת אלא על

אכילה ושתייה בלבד ולא על שאר ענוין

ונראה מדהוצרך לומר שאין ענוש כרת

על שאר ענוין משמע דלכל הפחות יש

בהן איסורא דאורייתא.

ואין חייבין כרת או קרבן אלא על

אכילה ושתייה, אבל אם רחץ או סך

או נעל או בעל מכין אותו מכת

מרדות

הוכחה נוספת שהסמ"ג פ' כהתוס' ולא כהרמב"ם שהרי כידוע³ תוס' ישנים על

מסכת יומא חיבר הסמ"ג משם רבו רבי יהודה שירליאון ושם בשני מקומות כ'

במפורש ששאר ענוין דרבנן [ע"ג ע"ב ד"ה יוה"כ, ובע"ז ע"א ד"ה הני]⁴

ואכן מצאתי בס' סדר משנה לר' וולף בוסקוביץ על הל' שביתת העשור [עמ'

55] שמניח בפשטות שהסמ"ג פ' ששאר ענוין דרבנן⁵

3. עי' בעלי התוספות לאורבך [מהדורה ישנה עמ' 394].

4. אף שמצינו מקום שבו סתר פסק שלו בסמ"ג לפסקו בתו"י עי' יומא ע"ח ע"א ד"ה

כסא דכספא ובדבריו בלאוין ס"ט לא ימלא אדם כלי חרש וכו' [דפוס ויניציא כ"ד ב'].

5. ומה שמצינו בספר נתיבות עולם על קיצור סמ"ג [לבוב תקס"ז] שכ' שם שדעת

הסמ"ג כהרמב"ם – עי' בהקדמתו לספרו שם שמציין שלא היה לפניו סמ"ג הארוך רק

קיצור סמ"ג, ולכן פי' דעתו בקיצורו כהרמב"ם, אך בודאי בסמ"ג הארוך הלא מוכח

שפסק כתוס'.

מנהגי אהבת תורה (המשך)

סוכות

בית הכנסת בונה סוכה וילדי בית הכנסת משתתפים בקישוטה.

גם בליל סוכות עושה החזן קדוש (וכן הבדלה במוצאי"ט ובמוצ"ש חוה"מ) בבית

הכנסת (מנ"פ פ) ואינו מברך לישיב בסוכה, והילדים שותים היין בסוכה.

יגדל בנגון יו"ט. בשחרית מברך הש"ץ על נטילת לולב לפני ההלל בבית הכנסת,

והקהל אחריו. (יש יוצאים קודם ההלל ליטול לולב בסוכה).

הודו בנגון המיוחד לנענועים. (מנ"פ פ"ג ח). ומנענע בכל מלה בהודו לרוח

אחרת, חוץ מתיבת ה' שאינו מנענע בה (ודלא כמנ"פ פ"ג ח) וכן ב"יאמר נא"

כל מלה לרוח אחרת (ודלא כמנ"פ שם). וב"אנא" בכל תיבה ב' נענועים ודלא

כהטועים ומחלקים ב"הושיעה" הנענועים לפי ההברות. (בה"ט תרנ"א י"ז). ואין חזן מנענע ביאמרו נא בית אהרן וביאמרו נא יראי ה' (רמ"א תרנ"א ח) וקהל עונה רק "הודו" עד "חסדו".

א"א פיוט י"ה א"לי. וא"א הרבש"ע בברכת כהנים ואינם מנגנים. הושענות בסוף התפילה (מנ"פ פ"ה י"א).

סדר הושענות: אומר הש"ץ "הושענא" וקהל עונה "הושענא", אומר ש"ץ "למענך אלקינו" (בנגון ידוע) ועונים קהל "הושענא", אומר ש"ץ "למענך בוראנו" ועונה קהל "הושענא" וכן הלאה. על כותל המזרח יש שלט איזו הושענא נאמרת היום. ואומרים כולם ביחד "למען אמיתך" וכו' וכשמקיפין הולך החזן בראש ואחריו הרב ואחריהם החשובים ושאר העם. (מנ"פ פ"ו י"א)

מ"למען פארך" וכן בכל הושענא מאות פ', אומר חזן בניגון ידוע בקול, וקהל עונה "הושענא".

מקבילין פני הרב בסוכתו בחג. ועושים מסיבה לילדים בשבת חול המועד או ביו"ט אחה"צ בסוכת בית הכנסת.

מחליפים הפרוכות המפות ומעילי ס"ת ללבן ערב הושענא רבא (מנ"פ פ"ט). תקון ליל הוש"ר ברוב עם בסוכת בית הכנסת ומחלקים מגדנות ומשקאות, ונהג ראש הגבאים לחבוש מצנפת לבנה דימים נוראים בראשו. ואין נעורים רוב הקהל כל הלילה אלא עד אשמורת השלישית, ויש מהלומדים שנשארים ערים עד הבוקר.

היות ולכל המתפללים יש לולב ואתרוג ורוצים להקיף הבימה בהושענות, לא רצו לכבד הרבה אנשים בנשיאת ס"ת על הבימה בעת ההקפות, (ולכתחילה לוקחים לזה הכבוד והמצוה אבלים רח"ל שאינם מקיפים או מי שאין לו לולב שלא למנוע מבעלי הלולבים להקיף בלולהיהם) וע"כ הוציאו ערב הושענא רבא חלק מס"ת לחדר הלמוד והשאירו בארון רק לערך ד' או ה' ספרים ולמחרת בעת הקפות בהוש"ר הוציאו את כל הספרים שנשארו בארון.

רק הש"ץ לובש קיט"ל בתפילת שחרית דהוש"ר.

אדון עולם, ברכות, ופסד"ז בנגון ימים נוראים. ברכות ק"ש בנגון חול (מנ"פ פ"ט ג) ברכות התורה ו"ויעזור" בנגון ימים נוראים, קה"ת בנגון חול, מי שבירך "ויכתבהו ויחתמהו בספר סליחה ומחילה" בנגון ימים נוראים.

"קול מבשר" ג"פ לסרוגין חזן וקהל, ובכל פעם אומר חזן בקול יותר חזק ובפעם הג' בקול אדיר וחזק. חובטים אחרי שאמרו ג"פ קול מבשר (ולא בזמן שאומרים קול מבשר ולא בזמן שאומרים קדיש) (מנ"פ צ"ב). קדיש תתקבל בנגון קצר דימים נוראים. "אין כאלקינו" "עלינו לשבח".

הוש"ר אחר התפילה מחליפין שנית לכל ס"ת המעילים למעילים הרגילים. (ומחזירים כל ס"ת להיכל). ומכסים המפות הלבנות במפות של יו"ט, וגם לפני הפרוכת הלבנה תולים פרוכת דיו"ט. במנחה לדוד ה' אורי.

ערבית דיו"ט וקדיש תתקבל מכל נגוני השנה "יאהר קדיש" (יש שמקדימים כל ג' רגלים ואח"כ שאר נגונים ויש שמתחילים מנגון חנוכה כסדר השנה עד שמסיימים "עושה שלום" בנגון "אגיל ואשמח"). קידוש ליו"ט.

קודם "אתה הראית" מחלק חתן בראשית שקיות מגדנות לילדים, ואף שנותנים גם כל העם ממתקים להילדים, אין זורקים סוכריות על ראשי עם קדש. פסוקי אתה הראת אומר חזן וקהל אחריו פסוק בפסוק ואין מכבדים אחרים באמירתם.

הגבאי מחלק פתקים לכל אחד באיוז הקפה יאחז ספר. ומקיפין ומרקדין כמנהג א"י ולא כבחור"ל, ומכרכרים בכל עוז.

בהקפה ראשונה אוזן החזן ס"ת א' ואחריו חתן תורה ואחריו חתן בראשית וכהנים, ובהקפה ב' לויים וכן הלאה. ובכל הקפה מכובד אחד מהמקיפים לומר בקול פסוקי ההקפה (ודלא כאיזה בתי כנסת שאותו אחד אומר כל הזמן הפסוקים) ויש המנגנים הפסוקים בנגון "אשכנז" (דהיינו בנגון "אגיל ואשמח") ויש שבנגון "פולין". (דהיינו בנגון "שישו ושמחו").

אחר הקפות מחזירין כל הספרים לארון זולת ג' ספרים שיקראו למחר, ואוזן חזן ספר של "זאת הברכה" וחתן תורה "בראשית" וחתן בראשית אוזן ספר "מפטיר", (כדרך קריאתן למחר) ואומר שמע, אחד, (עם "קדוש ונורא") וגדלו בנגון ימים נוראים, לך ה' בנגון שבת, והולכים כל השלשה ס"ת אל הבימה, ומניחים שלשתם על הבימה ואומר ש"ץ "על הכל" ואח"כ נוטל כל אחד מהשלשה את ספרו אלא שנוטל החזן את ספר "מפטיר" כדרך שחוזרים למחר מקריאת התורה. שממה שסיימו נוטל בראש כדלעיל הלכות קה"ת (דאין קוראים פה בתורה בלילה) ואומרים שישו ושמחו בנגונו רק ב' בתים הראשונים דהיינו עד "עז ואורה" ומדלג מ"אהללה" עד אחר "התקבצו מלאכים" דכל זה אינו אומר בלילה ומתחיל "אגיל ואשמח" בנגונו וברקוד (ואומר ש"ץ: אברהם שמח, וקהל עונה, בש"ת, חזן יצחק שמח קהל בש"ת, יעקב שמח בש"ת, משה ואהרן שמחו, אליהו שמואל שמחו דוד שלמה שמחו. ויש שחלקו כ"א לחוד). וגם חתן תורה וחתן בראשית מרקדים עמו (כ"א מסתובב סביבו) עד "מקור חיים" ואח"כ יהללו בנגון שבת. לדוד מזמור (ואם הוא שבת מזמור לדוד). ובנוחה, עלינו, יגדל דיו"ט.

שחרית מקדימים להתפלל ברבע שעה משאר שבת ויו"ט. ונושאים הכהנים כפיהם בשחרית, משום חשש שכרות. (משנה ברורה תרס"ט י"ז בשם אליהו רבה). (וכמובן שאין אומרים "ותערב").

בהלל מנגן ש"ץ (בש"ת) כל קטע מהודו ואנא בנגון של רגל אחר. קדיש שלם דשחרית גם בנגוני כל השנה כדאיתמול. אחר שחרית קדוש בחדר למוד לגברים, ולנשים בסוכה. הקפות והוצאת ס"ת כדאיתמול ואין אומרים י"ג

מדות ורש"ע אף כשאינו חל בשבת. "על הכל" בנגון ד"מתנת יד".
בשנים קדמוניות נהגו להעלות כמה אנשים ביחד לתורה בש"ת משום טרחא
דצבורא וקראו יעמוד פלוני עם כל השורה שלו. (משנ"ב תרס"ט י"ב בשם
אליהו רבה) ואולם בשנים אחרונות נהגו להתחלק לכמה קבוצות ובכל אחת
קוראים עד "מעונה" כמה פעמים עד שכולם עולים.

בשבת נהגו להקפיד לקרוא ז' קרואים בסבוב ראשון.
כל הנערים עולים עם העליה האחרונה "ולדן" לפני חתן תורה (מהרי"ל) ופורסים
ע"ג טלית וכל הילדים אומרים בקול הברכה יחד עם העולה. ואחר ברכה
אחרונה אומר העולה אתם יחד בקול ובטעמים "המלאך הגואל". ועושים מי
שברך את"כ לכל ילד בשמו (בעבור שאבותיהם יתנו מתנה).

חתן תורה תמיד הרב וחתן בראשית לפי כבוד. (ומודיעים לו מראש).
פורשים טליות ממקום ישיבת החתנים עד הבימה ועליה בזמן הליכתם ועלייתם
לתורה.

יש המהדרים להגביה ס"ת בשכול ידיים להראות העם את הכתב ויש שפעם הלך
מישהו עם הס"ת סביב הבימה, ולא ראיתי נוהגים כן.
בקריאת בראשית אומר הקהל יחדיו בכל יום "ויהי ערב וכו'" וביום הששי
מחברו עם ויכולו וחוזר תמיד הש"ץ אחרי הקהל. (מנ"פ צ"ח)
לפני מוסף מורידים מפות הצבעוניות ומשאירים מפות הלבנות. וגם פרוכת
הצבעונית מסיטים צידה ונראית רק פרוכת הלבנה.

חזן לובש קיט"ל למוסף. ואומרים "יזכור" (כנ"ל ז' דפסת).
אחר אב הרחמים נוטל חזן ס"ת של מפטיר ומגיעים חתן תורה וחתן בראשית
ונוטלים גם הם איש ספרו מיד המגביהים אותם ואומר ש"ץ "אשר בגלל אבות"
עד סוף, "שישו ושמחו" בנגון כדאיתמול אלא שמשלים הפיוט. "אגיל ואשמח"
בנגון ורקוד כדאיתמול. אשרי. יהללו בנגון של "מתנת יד" (מתים-נגון). (והוא
הנגון שהיו אומרים הכהנים בנשיאת כפים בימים שהיה "מתנת יד")

חצי קדיש בנגון "גשם". שמש מכריז "משיב הרוח ומוריד הגשם" (וקודם לכן
החליף את השלטים הכל כמעשה תפילת טל עיי"ש). בתפילת לחש אומרים
הכל "משיב הרוח".

פותחים הארון לחזרת הש"ץ ומתחיל בנגון גשם, ואומר "אף ברי", "יטריח",
ומדלג עד או"א זכור אב ואומרו בנגון ידוע. וקהל אומר לפני החזן "לברכה" וכו'
מכלכל בנגון שבת קדושה אדיר אדירנו, ומ"ימלוך" בנגון יו"ט, ואין נשיאת כפים
וממילא גם לא אומרים "ותערב". מנגנים אין כאלקינו. (יש שמתפללים מנחה
גדולה מיד אחר מוסף).

בין מנחה למעריב מסיבה לכבוד החתנים בחדר הלמוד.
שבת בראשית הולך הקהל לבית "חתן בראשית" לשמוח עמו. ואחה"צ דרשת
הרב (במקום שבת חול המועד) ועולה הרב לשלישי במנחה.

הידור מצוה עד שליש

א

איתא בב"ק ט': "אמר ר' זירא: בהידור מצוה עד שליש במצוה. בעי רב אשי: שליש מלגיו או מלבר. תיקו וכו'."

בגמ' לפני"כ מבואר שלא חייב לתת עבור מצוה אחת שליש מנכסיו, וכבר מבואר בפוסקים שגם פחות מכן לא חייב, אלא דינו כמו בצדקה שאמרו: "המבזבז אל יבזבו יותר מחומש, שמא יעני ויצטרך לבריות". ובא רב זירא לחדש שבהידור מצוה יש להדר עד שליש מהמצוה ולקמן יבואר באיזה אופן דיבר רב זירא. ומסתפק רב אשי כיצד לחשב את השליש, מלגיו או מלבר, כלומר אם הקטן נמכר בשש, האם יוסיף שניים (מלגיו) או שלושה (מלבר), והגמ' נשארת בתיקו. רבינו חננאל פוסק שם: "ועבדין לחומרא". ומסתמא כוונתו דהידור מצוה הוא חיוב דאורייתא הנלמד מהפסוק "זה א-לי ואנוהו", כלשון הברייתא המובאת בשבת קל"ג: התנאה לפניו במצוות וכו' (מובאת כאן ברש"י), וממילא זה כמו כל ספיקא דאורייתא דפסקין לחומרא.

הרא"ש לעומת זה פוסק שם (סי' ז'): "ועד שליש מלגיו כיון שלא איפשיטא הבעיא", ובפשטות היה נראה שסובר דהידור מצוה הוא רק חיוב דרבנן ולכן פסקין לקולא, וכן הבין ה"פולא חריפתא" בכוונתו וכן הב"י (תרנ"ו). ובשו"ע (או"ח תרנ"ו) גם פסק כך לקולא: "אם קנה אתרוג וכו' מצוה להוסיף עד שליש מלגיו בדמי הראשון וכו'". ולקמן נראה שאין הכרח לפרש כך בדברי הרא"ש. הגר"א שם בשו"ע (תרנ"ו) מעיר: "אבל הר"ן והר"י שם כתבו שליש מלבר". וכוונתו לדברי הר"ן ב"לולב הגזול". דהרי"ף בלולב הגזול" (ט"ז בדפי הרי"ף) מביא שם לגבי השאלה אם לולב צריך אגד, את הדרשה של המכילתא על הפסוק "זה א-לי ואנוהו" – התנאה לפניו במצוות: בלולב נאה, בסוכה נאה וכו'. ומיד אחרי זה מביא את דברי ר' זירא אצלנו דהידור מצוה עד שליש במצוה, ולא מזכיר כלל את הבעיה אם שליש מלגיו או מלבר, וע"ז אומר שם הר"ן: "והרב אלפסי מסתם לה סתומי כי היכי דננקוט לחומרא, שליש מלבר, דהכי ודאי טפי עדיף". ואמנם מדבריו אין הכרח שסובר דהוי דאורייתא, דגם בתחילת דבריו שם מבואר שעל האדם להשתדל כפי יכולתו לקיים מצוות, ולכן גם אומר "דהכי ודאי טפי עדיף", ומשמע שזו הנהגה טובה, ואולי אף יותר מזה, אך אין הכרח שזה דאורייתא.

הגמ' בסוכה י"א: כשדנה במח' של רבנן ור"י האם לולב צריך אגד או לא, שואלת: כמאן אזלא הא דתניא: לולב מצוה לאגדו, ואם לא אגדו-כשר. אי ר"י כי לא אגדו אמאי כשר, אי רבנן אמאי מצוה? ומסיקה הגמ': לעולם רבנן היא,